

Zgodnie z obiegową opinią studiowanie języków obcych ma przyszłość i duży potencjał, ponieważ ich znajomość jest na rynku pracy zawsze pożądana. Prawdopodobnie dlatego studia filologiczne cieszą się dużą popularnością i stale znajdują się wśród najbardziej obleganych kierunków¹. Według doniesień prasowych kierunki filologiczne biją rekordy popularności, a pod względem liczby chętnych na jedno miejsce filologie obce plasują się w ścisłej czołówce, tuż po kierunkach lekarskich². Wybory maturzystów mogą być również motywowane nowymi rozwiązaniami wprowadzanymi na studiach językowych, które proponują m.in. ścieżki dla osób nieznających języka obcego (tzw. grupy zerowe), różne kombinacje językowe (np. język angielski z chińskim lub język francuski z arabskim), zajęcia w zakresie specjalistycznych odmian języków obcych, specjalizacje zawodowe itd. Liczba ośrodków kształcących filologów w Polsce jest niebagatelna: 70 jednostek kształci studentów na kierunku filologia angielska, 45 – na kierunku filologia germańska/niemiecka, po 25 na kierunkach filologia rosyjska i filologia iberyjska (hiszpańska i/lub portugalska), 15 – na filologii francuskiej, 13 – na filologii włoskiej (Smuk w druku). Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego podaje, że według stanu na 31 grudnia 2018 r., na terenie Polski zarejestrowanych było 459 kierunków filologicznych.

Jak wynika z powyższego wyliczenia, przyszli filologowie pokładają nadzieje na sukces zawodowy w znajomości języków obcych, która ma się przełożyć w przyszłości na ich wysokie notowania na rynku pracy. Filolog jest z definicji absolwentem studiów filologicznych, które odbywać się mogą w różnej formie (licencjackie, magisterskie, stacjonarne, zaoczne itp.), pod różną nazwą (m.in. filologia, lingwistyka stosowana, języki stosowane) i z naciskiem na różnorodne aspekty i cele kształcenia językowego (uwypuklane m.in. w rozmaitych specjalizacjach). Etymologia słowa „filologia” (gr. philḗō ‘lubię’, lógos ‘słowo’, ‘nauka’³), od którego pochodzi pojęcie „filolog”, kładzie nacisk na zainteresowanie językiem. Oprócz poszerzania horyzontów i wzbogacania wiedzy humanistycznej celem studiów filologicznych jest także przygotowanie do podjęcia pracy zawodowej, wskutek czego zakres kształcenia oferowany na studiach filologicznych znacznie wykroczył w ostatnich latach poza dotychczas tradycyjnie im przypisywane dziedziny językoznawstwa i literaturoznawstwa. Praktycznie od lat 90. XX wieku trwa w Polsce nieustanny proces mo-

¹ <https://studia.gov.pl> [dostęp: 13.07.2020].

² <https://www.newsweek.pl/wiedza/nauka/studia-jezykowe-i-kierunki-filologiczne-bija-rekordy-popularnosci/dxmf6dt> [dostęp: 13.07.2020].

³ *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/encyklopedia/filologia.html> [dostęp: 16.03.2020].

dyfikacji programów kształcenia filologicznego. Choć ukięrowanie na język i kulturę danego obszaru językowego nadal pozostaje istotą współczesnych studiów filologicznych, w sposób widoczny ewoluował cel studiowania na tych kierunkach, poszerzając tym samym profil zawodowy filologa.

Zmiany dokonujące się po 1989 r. w Polsce w wyniku przeobrażeń ustrojowych otworzyły nowe perspektywy zawodowe dla filologów. W porównaniu z centralnie sterowaną gospodarką realizowaną w kraju z zamkniętymi granicami, wolny i otwarty rynek oferuje o wiele więcej możliwości pracy z wykorzystaniem języka obcego (dalej JO), inne niż jako nauczyciel JO czy tłumacz literatury pięknej. Wskutek postępującej globalizacji absolwent filologii ma znacznie większe niż przed laty możliwości zatrudnienia w przedsiębiorstwach na stanowiskach, na których przydatna okazuje się przede wszystkim jego znajomość języka. W tym kontekście zasadne wydaje się więc zbadanie, w jakim zakresie i w jaki sposób studia filologiczne uwzględniają przygotowanie studentów do pracy w firmach. Przedmiotem rozważań w niniejszym opracowaniu jest zbadanie, czy programy studiów filologicznych otworzyły się na wyzwania tytułowej **komunikacji specjalistycznej**.

Poszukiwanie odpowiedzi na to pytanie dokonywać się będzie w odniesieniu do trzech kluczowych aspektów. Pierwszy z nich to współpraca uczelni z otoczeniem gospodarczym w celu dostosowania oferty kształcenia do oczekiwań rynku pracy. Kolejny dotyczy nauczania specjalistycznych odmian języka studentów, którzy wkrótce na ten rynek wkroczą. Trzeci, pozornie najmniej oczywisty, to kształcenie nauczycieli języków specjalistycznych. Ci ostatni odpowiadają na potrzeby przedsiębiorstw pośrednio, a to przez szkolenie językowe specjalistów-przedstawicieli różnych profesji na różnych etapach kształcenia i życia zawodowego. Przygotowując nauczycieli do nauczania języków specjalistycznych, uczelnia również wychodzi naprzeciw oczekiwaniom środowiska gospodarczego.

W sytuacji, gdy miejscem pracy filologa staje się coraz częściej przedsiębiorstwo, świadome planowanie ścieżki zawodowej studentów kierunków filologicznych jest także wspomagane instytucjonalnie. Obecnie **kładziony jest silny nacisk na współpracę uczelni z interesariuszami zewnętrznymi (tzw. trzecia misja uczelni)**, dzięki czemu uczelnie mogą ściślej i trafniej powiązać programy studiów z potrzebami rynku pracy. Prezentacja różnych aspektów **współpracy kierunków filologicznych z otoczeniem gospodarczym** jest przedmiotem rozważań rozdziału pierwszego. Wychodząc od próby opisanie sylwetki zawodowej filologa, dokonano w nim przeglądu sposobów i form kształcenia filologicznego, które są egemplifikacją możliwości uczelni dotyczących realizacji ich trzeciej misji i które pokazują interesujące rozwiązania dydaktyczne oraz dydaktyczno-naukowe realizowane przez kierunki filologiczne we współpracy z partnerami gospodarczymi.

Jak wspomniano wyżej, wielu absolwentów filologii znajduje zatrudnienie w firmach, w których zadania zawodowe wymagają od nich umiejętności z zakresu tzw. języków (obcych) specjalistycznych (dalej JOS). Oznacza to konieczność odpowied-

niego przygotowania i wykształcenia kwalifikacji oczekiwanych przez pracodawcę na danym stanowisku, w danym sektorze czy branży. Nasuwa się zatem pytanie o programy kształcenia, które uwzględniałyby kompetencje językowe oraz ewentualne kompetencje zawodowe związane z potencjalnymi obszarami aktywności zawodowej filologa. Rozważaniom dotyczącym tego tematu jest poświęcony rozdział drugi, w którym dokonano analizy **kształcenia przygotowującego filologów do udziału w komunikacji specjalistycznej**, poszukując odpowiedzi na pytania, czy programy studiów filologicznych uwzględniają przygotowanie do specyficznego użycia języka obcego w przedsiębiorstwie oraz jakie aspekty komunikacji zawodowe są w nich obecne.

Procesy globalizacyjne spowodowały, że coraz więcej pracowników potrzebuje wykorzystania JO w miejscu pracy. Skoro więc istnieje realna potrzeba czynnego udziału pracowników w obcojęzycznej komunikacji zawodowej, w naturalny sposób pojawia się konieczność znalezienia wsparcia metodycznego tych pracowników przez osoby mogące pomóc uzupełnić ewentualne deficyty w specjalistycznej kompetencji komunikacyjnej. Zawód nauczyciela języka obcego, do którego droga prowadzi tradycyjnie przez studia filologiczne, zyskuje w tej perspektywie nowy wymiar: nauczyciel języka obcego staje się osobą, która może prowadzić kursy języka specjalistycznego w przedsiębiorstwie, przygotowując pracowników do wykonywania zadań zawodowych w języku obcym. Dlatego też kolejnym aspektem studiów filologicznych omówionym w niniejszym opracowaniu jest **kształcenie nauczycieli języków specjalistycznych**, będące przedmiotem analizy podjętej w rozdziale trzecim. Aby odpowiednio przysposobić pracowników do wyzwań komunikacji dla potrzeb zawodowych, nauczyciele JOS muszą mieć specyficzne kompetencje, niemieszczące się w pakiecie tradycyjnego przygotowania dydaktycznego do nauczania „języka obcego ogólnego”. Rozbieżności istniejące między nauczaniem języka obcego do celów ogólnych i specjalistycznych skłaniają ku temu, aby zastanowić się, czy współczesny filolog zdobywa na studiach umiejętność uczenia języków specjalistycznych. Czy programy kształcenia dostępne na dzisiejszych kierunkach filologicznych zawierają kursy z dydaktyki języków obcych dla potrzeb zawodowych, a jeżeli tak, to w jakim stopniu i zakresie? Tym samym przedstawione w rozdziale drugim rozważania dotyczące obecności na filologiach i lingwistykach obok języków obcych także języków obcych do celów specjalistycznych zostaną uzupełnione o analizę stopnia otwarcia się na aspekty specjalistyczne w przygotowaniu nauczycieli.

Niniejsze opracowanie podejmuje **próbę opisu wybranych aspektów kontekstu edukacyjnego**, w którym dokonuje się kształcenie filologów na początku trzeciego tysiąclecia. Ów kontekst podlega nieustannej transformacji, co okazało się niebagatelną trudnością metodologiczną podjętej analizy. Przeobrażenia, jakie zaszły w szkolnictwie wyższym tylko w ciągu ostatnich dwóch dekad, pozostawiły swój ślad we wszystkich możliwych sferach. Reorganizacji została poddana struk-

tura administracyjna jednostek prowadzących kierunki filologiczne. Ewolowały programy studiów językowych, a nawet nazewnictwo stosowane w odniesieniu do tych ostatnich – także w trakcie powstawania niniejszego opracowania. Zmiany nie ominęły też profilu filologa, który w praktyce może być absolwentem studiów o nazwie „filologia”, „lingwistyka stosowana”, „języki stosowane” czy po prostu „język X”. Opisywane jednostki akademickie stosują bowiem różne nazewnictwo zarówno w zakresie nazw kierunków studiów, jak i statusu oferowanych w nich przedmiotów (m.in. moduł, opcja, specjalność, specjalizacja itp.). Z tego powodu zaprezentowana analiza stanu rzeczy nie jest analizą diachroniczną, przedstawiającą kierunki rozwoju studiów filologicznych. Jej celem jest raczej ujęcie możliwie szerokiego obrazu kształcenia filologicznego w punkcie maksymalnie zbliżonym do terażniejszości, a to ze względu na praktyczny wymiar podjętego zamierzenia. Badanie dotyczy kształcenia na sześciu najbardziej popularnych kierunkach filologicznych (w kolejności alfabetycznej: filologia angielska, francuska/romańska⁴, hiszpańska/iberyjska, niemiecka/germańska, rosyjska/słowiańska, włoska). Podstawą opisu prezentowanego w trzech rozdziałach są informacje pozyskane zasadniczo za pośrednictwem stron internetowych jednostek oferujących kształcenie filologiczne lub częściowo drogą ankietową od pracowników wybranych uczelni (zob. rozdz. 1). Analiza podjęta w rozdziałach drugim i trzecim bazuje natomiast wyłącznie na danych wtórnych, takich jak programy studiów, sylabusy zajęć i inne materiały informacyjne dostępne na stronach internetowych 22 polskich uczelni wyższych⁵. Biorąc pod uwagę specyfikę danych oraz cel każdego rozdziału, szczególności postępowania badawczego i analizy danych właściwe do prezentacji odnośnych treści zostały przedstawione osobno w każdej części.

Wspólne dla całości analizy są główne założenia. Niniejsze opracowanie nie ma na celu przedstawienia kompletnego i wyczerpującego opisu kształcenia filologicznego, lecz jedynie pewnych jego elementów. Jego celem nie jest także ocena programów dydaktycznych czy sposobów kształcenia proponowanych w danej chwili na wybranych uczelniach i kierunkach filologicznych. Wreszcie nie należy go w żaden sposób traktować w kategoriach wartościowania danych rozwiązań dydaktycznych, ale wyłącznie jako próbę opisu modyfikacji dokonanych przez różne uczelnie w programach studiów filologicznych pod kątem wybranych aspektów: współpracy

⁴ W zależności od ośrodka, nazwa kierunku się zmienia, ale dla potrzeb niniejszej pracy priorytetowy jest studiowany język, tj. odpowiednio angielski, francuski, hiszpański, niemiecki, rosyjski, włoski.

⁵ Wyboru uczelni dokonano na podstawie wykazu uczelni publicznych nadzorowanych przez ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego (uniwersytety i uczelnie pedagogiczne) (<https://www.gov.pl/web/nauka/wykaz-uczelni-publicznych-nadzorowanych-przez-ministra-wlasciwego-ds-szkolnictwa-wyzszego-publiczne-uczelnie-akademickie>). Badanie objęło także filologie na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II, który nie figuruje na ww. liście z racji swojego specyficznego statusu, tj. kościelnej szkoły wyższej o pełnych prawach publicznych szkół wyższych. Kryteria wyboru próby badawczej zostały dokładniej omówione w podrozdz. 1.1.2.

kierunków filologicznych z partnerami zewnętrznymi, obecności języków specjalistycznych w programach filologicznych oraz przygotowania absolwentów filologii do uczenia języków specjalistycznych. Zaprezentowane przykłady ukazują z jednej strony kierunki ewolucji dzisiejszych filologii, a z drugiej – mogą stanowić inspirację dla przyszłych działań na rzecz rozwoju studiów językowych.